

Prososyal Davranışların Etik Temellendirmesi: 6 Şubat Depremleri Sonrası Kurtarma Çalışmalarına Katılan Maden İşçileri Üzerine Nitel Bir İnceleme

Ethical Justification of Prosocial Behaviors:
A Qualitative Study of Mine Workers Who
Participated in Rescue Operations Following
The 6 February Earthquakes

Doktora Öğrencisi Feyza KARAAHMETOĞLU¹, Prof. Dr. Hasan MEYDAN²

¹İlahiyat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
· feyza.karaahmetoglu@ogr.sakarya.edu.tr · ORCID > 0000-0002-6042-6631

²İlahiyat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
· hasanmeydan@sakarya.edu.tr · ORCID > 0000-0002-9093-7555

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 11 Mart/March 2024

Kabul Tarihi/Accepted: 24 Haziran/June 2024

Yıl/Year: 2024 | Sayı – Issue: 56 | Sayfa/Pages: 185-212

Atıf/Cite as: Karaahmetoğlu, F., Meydan, H. "Prososyal Davranışların Etik Temellendirmesi: 6 Şubat Depremleri Sonrası Kurtarma Çalışmalarına Katılan Maden İşçileri Üzerine Nitel Bir İnceleme" Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 56, Haziran 2024: 185-212.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Feyza KARAAHMETOĞLU

Yazar Notu/ Author Note: "Bu makale çalışması için gerekli olan Etik Kurul İzin Raporu Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 03.05.2023 tarihli ve 57 sayılı toplantısında alınan "13" nolu karar ile kabul edilmiştir."

PROSOSYAL DAVRANIŞLARIN ETİK TEMELLENĐİRMESİ: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ SONRASI KURTARMA ÇALIŞMALARINA KATILAN MADEN İŞÇİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR İNCELEME

ÖZ

Bu çalışma, bir prososyal davranış örneği olarak maden işçilerinin 6 Şubat 2023 depremlerinde arama-kurtarma faaliyetlerindeki özverili çabalarının etik kaynağını anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma olgu bilim deseninde nitel bir araştırmadır. Araştırma kapsamında amaçlı ve kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılan 17 katılımcıyla yüz yüze ve online mülakat yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Zonguldak'ta TTK ve özel maden ocaklarında çalışan, 6 Şubat 2023 depremlerinde arama kurtarma faaliyetlerine gönüllü katılmış olan maden işçileri oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Tema, kategori ve kodlar; araştırma soruları, katılımcı görüşleri ve literatür incelemesiyle oluşturulmuştur. Bulgular dört tema altında incelenmiştir: (i) arama-kurtarma çalışmaları esnasında yaptığı işi tanımlama, (ii) arama-kurtarma çalışmaları esnasında yaptığı işi etik açıdan temellendirme, (iii) başarıyı tanımlama, (iv) arama-kurtarma çalışmaları esnasında karşılaşılan güçlükler ve başa çıkma yolları. Araştırma bulguları prososyal davranışları temellendirmede toplumsallık duygusunun en belirgin etken olmakla birlikte inanç, vicdan ve empatinin önemli faktörler olduğunu göstermektedir. Bununla beraber etik değerler ile profesyonel yetkinliğin bir arada olmasının riskli çalışma ortamlarında verimi arttırdığı saptanmıştır. Araştırma sonuçlarının ahlak ve değerler eğitimi katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Etik, Değerler Eğitimi.

ETHICAL JUSTIFICATION OF PROSOCIAL BEHAVIORS: A QUALITATIVE STUDY OF MINE WORKERS WHO PARTICIPATED IN RESCUE OPERATIONS FOLLOWING THE 6 FEBRUARY EARTHQUAKES

ABSTRACT

This study aims to understand the ethical source of the selfless efforts as a prosocial behavior taken by mine workers during search and rescue operations after 6 February earthquakes. The study is qualitative and follows a phenomenological methodology. In this regard, face-to-face and online interviews with 17 individuals were conducted using the intentional and snowball sampling methods. Partici-

pants are mine workers from TTK and private miners in Zonguldak who voluntarily helped in search and rescue operations following the earthquakes on February 6, 2023. A semi-structured interview form prepared by the researchers was used as a data collecting technique, and the results were analyzed using the descriptive analysis method. Themes, categories, and codes were developed by reviewing the literature, research questions, and participant responses. The findings were analyzed under four themes: (i) description of the work performed during the search and rescue operations, (ii) ethical justification of the work done during the search and rescue operations, (iii) definition of success, (iv) challenges encountered during search and rescue operations and ways to overcome them. The results indicate that while a sense of community is the most essential aspect in justification prosocial behaviors, belief, conscience, and empathy are all important. Additionally, it has been found that in high-risk workplaces, at combination of ethical principles and professional skills enhances productivity. These results are predicted to contribute to moral and values education.

Keywords: Morality, Ethics, Values Education.

GİRİŞ

1829 yılında Zonguldak havzasında keşfedilen taşkömürü 1980’li yılların ilk yarısına kadar Türkiye’nin en önemli enerji kaynağı olmuştur.^[1] Keşfedilen kömürün işletilmeye başlanması 1840’lı yılları bulurken kurulan ilk şirketlerden istenen verimin alınmadığı düşüncesiyle 1848 tarihinde kömür madenlerinin işletilmesine dair esaslar belirlenmiş ve 1849’da Maden Havza Müdürlüğü kurulmuştur.^[2] Taşkömürünün sanayileşmedeki öneminin giderek artmasına bağlı olarak kamu ya da özel şirketler tarafından işletilen madenlerin sayısı artmış, böylelikle büyük bir iş kolu ortaya çıkmıştır. Yer altındaki madenlerin tespit edilip, çıkarılıp, işletilmesine dayanan bir iş kolu olarak madencilik, Türkiye’de ve dünyada en tehlikeli meslekler arasında yer almaktadır.

Madenlerde çalışan ilk işçi grubunu çoğunlukla bölge halkının köylüleri oluşturmuştur. Köylüler madenden önce tarım yaparak geçindikleri için madende çalışmaya başlasalar da köylerinden kopamamışlar, madenlerde de yeterince verimli olamamışlardır.^[3] Bu nedenle işçi ihtiyacı farklı bölgelerden işçi transferi,

[1] Tamer Güven, “Zonguldak Közlu’da Kömür Madenciliği: İşletmecilik ve Çalışma Hayatı (1848-1921)”, ed. Çeştepe, Hamza-Yıldırım, Kadir (Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2014).

[2] Ahmet Özeken, “Ereğli Kömür Havzası Tarihi Üzerinde Bir Deneme”, *Journal of Istanbul University Law Faculty* 9/3-4 (1944), 518.

[3] Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Madenciler ve Devlet Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920*, çev. Azat Zana Gündoğan-Nilay Özak Gündoğan (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2009), 93.

askerlerin istihdamı ve tecrübe gereken konularda yabancı işçilerle giderilmeye çalışılmıştır.^[4] Üretimin artırılması ihtiyacının doğduğu 1940-1947 yılları arasında mükellefiyet kanunu çıkarılarak bölge halkından düzenli işe sahip olmayanlar madenlerde zorunlu çalıştırılmıştır.^[5] Bölge, büyük ölçekli tarıma elverişli olmadığı için madencilik zamanla bölge halkının önemli bir kısmının geçim kaynağı^[6] haline gelmiştir.^[7]

Maden işçiliği, toplumumuzun meslek tercihi eğilimlerini ele alan “*Türkiye’de çalışma hayatı ve meslekler*” adlı raporda yapılmak istenmeyen meslekler arasında yer almaktadır.^[8] Aynı araştırmada iyi bir işte aranan özellikler sıralanırken *iş garantisi, iyi bir ücret ve yapılan işin kaza ve ölüm riski içermemesi* ifadeleri ilk sıralarda gelmektedir.^[9] Dolayısıyla maden işçiliğinin çalışma koşullarının zorluğu ve güvenlik riskleri nedeniyle az tercih edilen meslekler arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Üretimde verimliliği önceleyen politikalar sebebiyle -teknolojik ilerlemelere rağmen- “işçi”nin sağlığı ve güvenliğinin göz ardı edilmesinin, bunun temel nedeni olduğu değerlendirilmektedir.^[10]

Madenlerde meydana gelen iş kazaları çoğunlukla yangınlar, patlamalar ve göçüklerden ibarettir. Her ne kadar olası kazaların sayısını azaltma konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da madencilik halen dünyada ve Türkiye’de ölüm riskinin en yüksek olduğu meslek grupları içerisinde yer almaktadır.^[11] Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verilerine göre ülkemizde madencilik sektöründe 2010 yılından 2022 yılına kadar toplamda 135.349 sigortalı iş kazası yaşanmış ve 1042 maden işçisi hayatını kaybetmiştir.^[12] Bu kayıpların yanı sıra aynı dönemde 1220 meslek hastalığı tespit edilmiştir.^[13] Maden işçilerinde çalışma hayatı boyunca maruz kaldıkları kömür ve taş tozuna bağlı olarak akciğer kaynaklı meslek hastalıkları sık görülmektedir.^[14]

[4] Güven, “Zonguldak Kozlu’da Kömür Madenciliği: İşletmecilik ve Çalışma Hayatı (1848-1921)”, 21.

[5] Ereğli Kömür Havzasında Tatbik Edilecek Ücretli İş Mükellefiyeti Hakkında Karar, *Resmî Gazete* 4444 (27 Şubat 1940); Murat Kara, “Ereğli Kömür Havzası’nda II. Mükellefiyet Zorunlu Çalıştırma, 1940-1947”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (2011), 411-435.

[6] Ocak 2023 Resmî Gazete verilerine göre ülkemizde madencilik ve taş ocakçılığı iş kolunda, toplamda 211.349 işçi çalışmakta ve bunun 43.098’i sendikalıdır (İşkollarındaki İşçi Sayıları, 2023). 2023 Ocak TÜİK verilerine göre ise madencilik ve taş ocaklığı sektöründe 139.928 ücretli çalışan bulunmaktadır *Ücrete Dayalı Çalışan İstatistikleri* (Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, Ocak 2023)..

[7] Sina Çıldır, *Zonguldak havzasında işçi hareketlerinin tarihi, 1848-1940* (Ankara: Yeraltı Maden-İş Yayınları, 1977), 29-30.

[8] Lütfi Sunar, *TYAP Türkiye Çalışma Hayatı ve Meslekler Araştırması* (2020), 176.

[9] Sunar, *TYAP Türkiye Çalışma Hayatı ve Meslekler Araştırması*, 21.

[10] Güven, “Zonguldak Kozlu’da Kömür Madenciliği: İşletmecilik ve Çalışma Hayatı (1848-1921)”.

[11] Güven, “Zonguldak Kozlu’da Kömür Madenciliği: İşletmecilik ve Çalışma Hayatı (1848-1921)”, 192.

[12] TMMOB’nin SGK’dan aldığı verilere göre 115.950 sigortalı iş kazası yaşanmıştır.

[13] *Madencilikte yaşanan iş kazaları raporu (2010-2020)* (TMMOB Maden Mühendisleri Odası), 7.

[14] Güven, “Zonguldak Kozlu’da Kömür Madenciliği: İşletmecilik ve Çalışma Hayatı (1848-1921)”, 200.

İş kazalarını önlemek adına aldıkları eğitimle çalışma koşullarının oluşturduğu deneyim madencilerin afetlerde arama-kurtarma için ilk akla gelen ekipler olmalarını sağlamıştır. Özellikle ülkemizde yaşanan yüksek şiddetli depremlerde madencilerden oluşturulan ekipler, madencilikte kullanılan özel tahkimat metotları sayesinde enkaz altından çok sayıda can kurtarmıştır. Türkiye Taş Kömürü Kurumu (TTK) bünyesinde çalışan tüm işçiler yaptıkları işin doğası gereği arama kurtarma tecrübesine sahiptir. Bununla birlikte kurumda Doğal Acil Yardım ekipleri de bulunmaktadır. Bu ekipler en azı üç, en çoğu altı kişilik, çeşitli iş tecrübelerine sahip, ilkyardım konusunda ehliyetli, yılda en az en az yılda bbir kez tekâmül kursundan geçirilmiş işçilerden oluşmaktadır.^[15]

Çeşitli afetlerde maden işçilerinin gösterdikleri yararlılıklar madenciliğin toplum hafızasında hayat kurtarmak için özveride bulunan bir meslek olarak kodlanmasını sağlamaktadır.^[16] Aynı zamanda maden işçileri farklı prososyal davranış örnekleriyle de zaman zaman gündeme gelmektedir. Zonguldak'ta bir grup maden işçisinin koltuklar kirlenmesin diye otobüste ayakta yolculuk yapması^[17] ve Soma maden kazasından kurtarılan bir maden işçisinin ambulansa alınırken sedyeyi kirlenmemek için çizmelerini çıkarmak istemesi^[18] gibi örnekler kamuoyunda uzunca müddet takdirle yâd edilmiştir. Madencilerin kamuoyunda birlikte anıldığı örneklerdeki gibi toplum ya da öteki bireye yönelik iyilik yapmayı, fedakârca davranışta bulunmayı tanımlayan davranışlar literatürde prososyal davranışlar ya da özgeci/diğerkâm davranışlar olarak adlandırılmaktadır.^[19]

Prososyal davranışlar, başkalarının faydası için yapılan olumlu sosyal davranışlardır.^[20] Yardım etme davranışına yönelik farklı disiplinlerde kullanılan diğerkâmlık, fedakârlık, elseverlik, özgecilik, altürizm, îsâr gibi kavramlar psikoloji literatüründe “prososyal davranış” adı altında yer almaktadır.^[21] Selam vermek gibi küçük bir iyilikten, başkası için hayatını tehlikeye atmaya kadar geniş bir ölçekte tanımlanabilen prososyal davranışlar; davranışın amacı, niyeti, davranışı gösterenin aldığı sorumluluk ve fedakârlığın büyüklüğü gibi farklı parametrelere göre değişik isimler alabilmektedir.^[22] Örneğin bu kavramlardan diğerkâmlık, bireyin bir başkasına yardım ederken karşılık beklememesi anlamına gelirken ken-

[15] “Türkiye Taşkömürü Kurumu-TTK”.

[16] “Madenciler binlerce hayat kurtardı” (Erişim 30 Ağustos 2023); “Madenciler enkazlarda ‘domuz damı’ yöntemiyle hayat kurtarıyor” (Erişim 30 Ağustos 2023).

[17] “‘Koltuklar kirlenmesin’ diye ayakta yolculuk yapan madenciler konuştu” (Erişim 30 Ağustos 2023).

[18] “Çiftçilikten Soma Katliamı'na giden süreç: Çizmelerimi çıkarayım mı?” (19 Kasım 2022).

[19] Abdulkadir Çekin, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Prososyal Davranış Eğilimleri Üzerine Nicel Bir İnceleme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/28 (2013), 34-45.

[20] Richard A. Fabes vd., “Prosocial development”, *Handbook of child psychology*, ed. Nancy Eisenberg (John Wiley & Sons, Inc., 2006), 646.

[21] Sevede Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilim-name* 2019/40 (31 Aralık 2019), 351-373.

[22] Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”.

dinden fedakârlık edip etmemesi durumunu içermemektedir. Bunu içeren kavram ise İslam ahlakının sunduğu îsâr kavramıdır.^[23]

Prososyal davranışlar bireyde diğer insanların yardım ihtiyacına ilişkin farkındalığın oluşumu, ihtiyacı giderecek doğru müdahalenin belirlenmesi ve gözlemlenen ihtiyaç ya da olumsuzluğu gidermeye yönelik motivasyon geliştirilmesi adımlarından oluşur.^[24] Sosyol davranışın gerçekleşmesi için perspektif alma, empati, sempati ve özgeci kişilik özelliklerinin bütünleşmesi beklenir. Kişi başkasının gözünden olaylara bakabildiğinde, onunla aynı duyguları paylaşabildiğinde zorda kalana destek olmaya yönelik bir eğilim ortaya çıkar. Bu eğilimin sürdürülebilir özgeci eyleme dönüşebilmesi içinse bireyin insan, toplum ve varlığa ilişkin anlamlandırma mekanizmaları ile desteklenen bir motivasyonla birleşmesi beklenir. Ahlaki bir eylem ve kişiliğin oluşmasında temel bileşenlerden biri kabul edilen ahlaki motivasyon, kişinin erdemli davranışı göstermeyi her türlü kişisel öncelik ve değerinin üstünde bir yere yerleştirmesi olarak tanımlanmaktadır.^[25]

Bireyin prososyal davranışı göstermesini sağlayan motivasyonun kaynağına ilişkin farklı değerlendirmeler yapılabilir. Literatürde prososyal davranışın kaynağının bireyin içsel eğilimlerinden hareket eden özgeci/içsel motivasyon olduğuna dair değerlendirmelerle beraber toplumsal ilgilerden hareket eden dışsal/kamusal motivasyon unsurlarının prososyal davranışı motive ettiği yönünde görüşler de bulunmaktadır.^[26] Özgeci prososyal davranış empati, sempati, ötekini önemseme gibi duygusal faktörlerle ilişkiliyken, aynı zamanda sosyal davranış uyumu sürdürme ve onaylanma gibi yine dışsal güdüleri tatmine de yönelir. Sosyol davranışın özgeci ve kamusal boyutlarını ölçmeye yönelik ölçme araçları literatürde mevcuttur.^[27]

[23] Düzgüner, "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu".

[24] Kristen A. Dunfield-Valerie A. Kuhlmeier, "Classifying Prosocial Behavior: Children's Responses to Instrumental Need, Emotional Distress, and Material Desire", *Child Development* 84/5 (2013), 1767.

[25] Darcia Narváez-James Lies, *Ethical motivation* (Alliance for Catholic Education Press at the University of Notre Dame, 2009), 11.

[26] Jerzy Karylowski, "Two Types of Altruistic Behavior: Doing Good to Feel Good or to Make the Other Feel Good", *Cooperation and Helping Behavior* (New York: Elsevier, 1982), 397-413; Asiye Kumru vd., "Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal değişkenlerle ilişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi* 19/54 (2004), 109-128; Temel Çalık vd., "İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalık Statülerinin Okul İklimi, Sosyol Davranışlar, Temel İhtiyaçlar Ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 15/60 (01 Ocak 2009), 555-576; Samet Ata - İsmihan Zeliha Arten, "Adolescent Prosociality Scale: Validity and Reliability Study", *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health* 28/1 (26 Şubat 2021), 38-44; Engin Karadağ - İşıl Mutaftçılar, "Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 41-69.

[27] Gustavo Carlo vd., "Sociocognitive and Behavioral Correlates of a Measure of Prosocial Tendencies for Adolescents", *The Journal of Early Adolescence* 23/1 (01 Şubat 2003), 107-134.non-Hispani

Yavuzer,^[28] özgeci motivasyonun en önemli kaynağının empatik kaygı olduğunu, bunun yanında ahlaki muhakeme ve içselleştirilmiş prososyal değerler gibi pek çok faktörün özgeci motivasyonun kaynağı olarak sunulabileceğini belirtmektedir. Kolektivizm bu faktörlerden biri olabileceği gibi yardım edilecek olan kişiye sempati, şefkat gibi duygular beslemek de yardım etmeye olan eğilimi artırmaktadır.^[29] Bunun dışında yardım edilen bireye yönelik bir saygı duyma eğiliminin de yardım etme davranışını harekete geçirdiğine yönelik bulgular söz konusudur.^[30] Diğer taraftan insanın başkalarına yardım ederken kendi sorunlarına aşırı yoğunlaşmaktan uzaklaşma gibi kendine fayda sağlayıcı motivasyon unsurlarını dikkate alabileceğini öne süren yaklaşımlardan da söz edilebilir.^[31]

Prososyal davranışın motivasyonuna ilişkin tartışmalar ahlaki davranışı motive eden faktörlere ilişkin tartışmalarla paraleldir. Oser^[32] ve Blasi^[33] gibi araştırmacılara göre ahlaki olanı bilme ile ahlaki davranış arasındaki bağlantıyı sağlayan kişilik bileşeni ahlaki motivasyondur. Diğer bir deyişle prososyal davranışın teoriden pratiğe, düşünceden eyleme geçişini sağlayan ahlaki motivasyondur. Oser^[34] ahlaki motivasyonun kaynağını incelediği araştırmasında ahlaki yargılama yeteneği, duygusal güçlerin bir amaç/karar doğrultusunda yönlendirilmesi ve irade ile birleştiğinde ahlaki davranışın ve nihayetinde ahlaki kişiliğin ortaya çıktığını belirtir. Blasi^[35] ise kişinin kendi deneyim ve inanç sistemi ile oluşturduğu ahlaki benliğinin ahlaki davranışa içsel enerjiyi sağladığını ifade eder. Ona göre ahlaklı olma idealini inşa edebilen birey, bu ideale ters düşen her türlü eylemi kendi benliğine ihanet olarak değerlendirir ve böylece her durumda ahlaki eylemi gerçekleştirmeye motive olur.

Prososyal davranışlar ve ahlaki motivasyonun kaynağına ilişkin tartışmaları felsefedeki ahlakın temellendirilmesi probleminden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Ahlakın temellendirilmesi, doğru davranışın bilgisine ve onu yapmaya yönelik motivasyonun bireyin anlamlandırma mekanizmalarıyla ilişkisi-

[28] Nurgül Yavuzer, "Bir Prososyal Davranış Kaynağı Olarak Özgeci Motivasyonun İlgili Alan Yazını Işığında Değerlendirilmesi", *HAYEF Journal of Education* 14/1 (02 Nisan 2017), 105-126.

[29] C. Daniel Batson, "How social an animal? The human capacity for caring", *American Psychologist* 45/3 (1990), 336-346.

[30] Yavuzer, "Bir Prososyal Davranış Kaynağı Olarak Özgeci Motivasyonun İlgili Alan Yazını Işığında Değerlendirilmesi".

[31] Elizabeth Midlarsky, "Helping as Coping", *Prosocial Behavior*, ed. Margaret S. Clark, Review of Personality and Social Psychology, Vol. 12 (Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc, 1991), 240.

[32] Fritz Oser, "Models of Moral Motivation", *Handbook of Moral Motivation: Theories, Models, Applications*, ed. Karin Heinrichs - Terence Lovat (Rotterdam: SensePublishers, 2013), 7-27.

[33] Augusto Blasi, "Emotions and Moral Motivation", *Journal for the Theory of Social Behaviour* 29/1 (1999), 1-19.

[34] Oser, "Models of Moral Motivation".

[35] Blasi, "Emotions and Moral Motivation".

ne işaret eder.^[36] Prososyal davranışın gerekliliği ve nasıl gösterilebileceğine yönelik karar ahlaki farkındalık ve muhakeme ile ilgiliyken özellikle birey için risk oluşturan ahlaki kararların yerine getirilebilmesi güçlü bir motivasyon ve iradeye bağlıdır. Bu motivasyon ve irade, bireyin aşkın inançlarıyla birlikte insan, toplum ve varlığa yüklediği anlam ile şekillenmektedir. Bireyin bazen inançları (dini temellendirme) bazen topluma karşı sorumluluk duygusu (toplumsal temellendirme) bazen de bireysel idealleri (hümanist temellendirme) prososyal davranışı destekleyen etik motivasyonun kaynağı olarak görülebilir.^[37]

Dini temellendirme, ahlaki davranışın kaynağının dini otorite tarafından belirlendiği, kişiyi ahlaki davranışa yönlendiren motivasyonun inançlarından geldiği tezine dayanır.^[38] Toplumsal temellendirmede ahlaklı olmak sosyal olmayla özdeşleştirilirken sosyal düzen içinde yaşamının sağlıklı bir toplum yapısı için gerekliliği vurgulanmaktadır.^[39] Sosyal düzenin devamı için bireylerin iş bölümü yapması ve bu iş bölümünün gereği olarak da yardımlaşmaları ve karşılıklı fedakârlık göstermeleri doğal kabul edilir. Batson'un^[40] işaret ettiği kolektivizmi de bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Hümanist temellendirmeye göre ahlaki ilkeler insan aklına, sezgilerine ve duygularına dayanmaktadır. İnsanın iyi ya da kötü ahlaki davranışın bilgisine ve onu yapmak için gerekli ödev bilincine salt akıl yoluyla erişebileceğini belirten Kant^[41] ve ahlaki eylemin kaynağını vicdan duygusunda gören Hume'un^[42] perspektifi hümanist temellendirmeye uygun düşmektedir.

Prososyal davranış dışı akseden yönüyle ne kadar sade görünürse görünsün salt dini, toplumsal ya da rasyonel gerekçelerle açıklanabilir değildir. Teolojiden etiğe, toplumsallaşmadan bireysel tatmine çok boyutlu bir arka plana işaret eden prososyal davranış kapsamlı bir değer sistemine vurgu yapmaktadır. İnsanın değer tercihlerini bir inanç organizasyonu olarak tanımlayan Güngör'ün^[43] belirttiği gibi iyilik davranışı yalnızca teolojik inançlarımızdan kaynaklanmaz. İnsanlarla ilişkilerimizden çıkardığımız deneyimlerimiz insanın değerine, iyilik yapmanın vereceği vicdani huzura, yardımseverliğin toplumsal barışa yapacağı katkıya ve Tanrının iyilik edenleri seveceğine dair tüm bu inançlarla bütünleşerek iyilik davranışını motive etmektedir. Aslında davranışın ardındaki bu girift değer sistemi onu tutum

[36] Recep Kılıç, "Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları", *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*, ed. Hüseyin Sarıoğlu (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009), 56.

[37] Recep Kılıç, "Ahlâki Temellendirme Problemi", *Felsefe Dünyası* 8 (1993), 67-78; Ahmet Cevizci, *Etiğe Giriş* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002); Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2020).

[38] Cevizci, *Etiğe Giriş*.

[39] Cevizci, *Etiğe Giriş*.

[40] Batson, "How social an animal?".

[41] Immanuel Kant, *Pratik Usun Eleştirisi*, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu (İstanbul: Say Yayınları, 1999).

[42] David Hume, *Ahlak*, çev. Şimşek, Nil (İstanbul: Dergah Yayınları, 2010).

[43] Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar* (Ötüken Neşriyat, 1998).

adı altında çok daha sağlam; idrak, bilgi, duygu ve davranışa işaret eden insani bir olgu ile açıklamayı makul kılmaktadır.

Bu çalışma maden işçilerinin prososyal davranışları anlamlandırırken hangi temellendirme biçimlerini kullandıklarını anlamayı amaçlamaktadır. Zor koşullarda çalışan ve afetlerde arama kurtarma ekiplerine gönüllü katılım sağlayan madencilerin göstermiş oldukları prososyal davranışların motivasyonunu anlamak, ahlak öğretiminde ahlaki motivasyonu geliştirmeye yönelik çalışmalara katkı sağlayacaktır. Zor şartlar altında başkaları için fedakârlık yapabilen bireylerin motivasyon kaynakları eğitimcilere eğitim-öğretim süreçlerinde ahlaki temellendirmeyi nasıl yapmaları gerektiğine ilişkin ipuçları verebilir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada cevaplanmaya çalışılacak sorular şunlardır:

- Arama kurtarma faaliyetlerine katılan maden işçileri yaptıkları işi etik açıdan nasıl tanımlamaktadır?
- Arama kurtarma faaliyetlerine katılan maden işçileri yaptıkları işin oluşturduğu riski anlamlandırma etiği temellendirme biçimlerini nasıl kullanmaktadır?
- Arama kurtarma çalışmalarına katılan maden işçileri karşılaştıkları güçlükleri anlamlandırmada başka ne tür temellendirmeler kullanmaktadır?
- Arama kurtarma faaliyetlerine katılan maden işçileri kendilerini bu tür özverili çalışmalara nasıl motive etmektedirler?

YÖNTEM

Bu araştırma veri toplama ve analiz süreçlerinde nitel yaklaşımın kullanıldığı, olgu bilim deseninde yapılandırılan betimsel bir çalışmadır. Nitel araştırma paradigmasına dayalı bir araştırma deseni olarak olgu bilim; araştırmacının, az çok hakında bilgi sahibi olduğu deneyim, duygu, düşünce, algı ve olayları doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya koymak amacıyla izlediği süreci ifade eden araştırmadır. Nitel araştırma, bir probleme başlarken herhangi bir denence geliştirmez. Duruma dâhil olan aktörlerin bakış açılarından yola çıkarak durumu anlamaya ve yorumlamaya çalışır. Bu nedenle nitel araştırmada sonuçlar ilke veya norm koymak yerine birer deneyim ve bakış açısı yansıması sunar.^[44] Bu çalışmada anlamlandırılmaya çalışılan olgu, madencilerin deprem sonrası kurtarma çalışmalarında somutlaşan prososyal davranışları ve bu davranışları motive eden etkenlerdir.

[44] Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2005).

Çalışma Grubu

Nitel araştırmalarda veri kaynaklarının belirlenmesinde birincil kaygı genelleme yapacak bir örneklem belirlemek değildir. Muhtemel veri evreninde var olan çeşitlilik ve aykırılıkları araştırmaya dâhil edebilecek çalışma grupları oluşturmak esastır. Bu nedenle çoğunlukla amaçlı örnekleme teknikleri tercih edilir.^[45] Bu araştırmada da çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı/ölçüt örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılmıştır. Katılımcıların belirlenmesinde ölçüt olarak Osmaniye, Kilis, Şanlıurfa, Gaziantep, Diyarbakır, Adıyaman, Hatay, Adana, Malatya, Kahramanmaraş, Elâzığ'da gerçekleşen 6 Şubat 2023 depremleri için arama-kurtarma çalışmalarına gönüllü olarak katılmış farklı yaş, eğitim ve medenî duruma sahip madencilere ulaşılması amaçlanmıştır. İlk katılımcıların belirlenmesinde araştırmacıların yaşadığı bölge ve yakın çevresi etkili olmuştur. Buna göre tercih edilen ilk katılımcılardan, araştırmacıları, çalışmanın niteliğine uygun şekilde görüşmeye yönlendirebilecek diğer katılımcılara ulaştırması talep edilmiştir. Bu şekilde toplamda 17 katılımcıya ulaşılmış ve veri doygunluğunun sağlandığı anlaşıldığı için katılımcı sayısı bununla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla, Zonguldak TTK (Türkiye Taşkömürü Kurumu)'nda çalışan 11 kişi ve yine Zonguldak özel maden ocaklarında çalışan 6 kişi olmak üzere, örneklemin tamamı 6 Şubat 2023 depremlerinde arama kurtarma faaliyetlerine gönüllü katılmış olan 17 madenciden oluşmaktadır. Katılımcılar görüşme sırasına göre K1, K2 şeklinde kodlanmıştır. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubu ve Özellikleri

Kod	Yaş	Medenî Durum	Eğitim Durumu	Aylık Gelir Düzeyi	Meslekî Kıdem	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri
K1	43	Evli	Lise	20-22	Nezaretçi	06.05.2023	Araştırmacının Evi
K2	34	Evli	Lise	Orta	Usta	06.05.2023	Araştırmacının Evi
K3	39	Evli	İlköğretim	Orta	İşçi	06.05.2023	Araştırmacının Evi
K4	43	Evli	Lise	21-22	Kazmacı Ustası	20.05.2023	Araştırmacının Evi
K5	33	Bekâr	Ön lisans	22	İşçi	21.05.2023	Araştırmacının Evi
K6	32	Evli	Ön lisans	25	İşçi	21.05.2023	Araştırmacının Evi
K7	45	Evli	Lise	20	İşçi	18.05.2023	Araştırmacının Evi
K8	36	Evli	Lise	20	İşçi	18.05.2023	Araştırmacının Evi
K9	35	Evli	Ön lisans	25	İşçi	18.05.2023	Araştırmacının Evi
K10	40	Evli	Ortaokul	20	Usta	22.05.2023	Online
K11	35	Bekâr	Lise	20-22	İşçi	22.05.2023	Online
K12	40	Evli	İlkokul	20-21	İşçi	24.05.2023	Online
K13	39	Evli	Lise	17	İşçi	24.05.2023	Online
K14	35	Bekâr	Lise	20	İşçi	24.05.2023	Online
K15	42	Evli	Lise	50	İşçi	24.05.2023	Online
K16	37	Evli	Lise	35	İşçi	18.06.2023	Araştırmacının evi
K17	44	Evli	Ortaokul	30	İşçi	18.06.2023	Araştırmacının evi

[45] Yıldırım-Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 2005.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri toplama sürecinde araştırmacılar tarafından geliştirilmiş yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, soru formunda yer alan sorular yanında ilave sorulara da yer açarak araştırmanın amacına uygun olacak şekilde katılımcıların duyu ve düşüncelerini derinlikli bir şekilde ortaya koymalarına imkân verdiği için tercih edilmiştir.^[46] Soru formunun hazırlanması için öncelikle literatür incelenerek prososyal davranışları motive eden faktörler belirlenmiştir. Prososyal davranışları açıklamaya yönelik yeterli sayıdaki çalışmadan yararlanarak araştırmanın amacına uygun şekilde etik temellendirme biçimlerini tespit etmeye imkân verecek soru havuzu oluşturulmuştur. Ardından iki uzman görüşü alınmış ve önerilen düzeltmeler yapılmıştır. Soruların yeterince anlaşılıp anlaşılmadığı ve haricen başka sorulara ihtiyaç duyulup duyulmadığına karar vermek üzere ilk üç katılımcıyla pilot görüşme yapılmıştır. Görüşmelere, Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulundan 04.05.2023 tarih, 57/13 sayılı izin alındıktan sonra başlanmıştır. 6 Mayıs-18 Haziran tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara görüşme öncesi araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında ön bilgi verilmiş, kimliklerinin gizli kalacağı belirtilmiş ve görüşmelerin sonradan yazıya döküleceği ifade edilerek ses kaydı için açık rıza alınmıştır. Görüşmelerin bir kısmı araştırmacının evinde bir kısmı ise online platformlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde toplamda 316 dakika görüşme kaydı alınmıştır. Bu görüşmelerin en kısası 16 dakika en uzununu ise 30 dakika sürmüştür. Kayıtlar deşifre edildiğinde ise 40 Microsoft Word sayfası doküman elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilebilmesi için belirlenen tema, kategori ve kodlara (konu, alt konu ve ilgili ana kavramlara), literatür incelemesi yapılarak ulaşılmıştır. Ardından deşifre edilen görüşmeler araştırmacılar tarafından eş zamanlı okunarak incelemeye tabi tutulmuştur. Temaların belirlenmesinde, literatür incelemesi, araştırma soruları ve görüşme metinleri etkili olmuştur. Bu kapsamda “Arama-kurtarma çalışmaları esnasında yaptığı işi temellendirme” teması ve bu temaya ait kategoriler (dini, toplumsal, hümanist temellendirme) Kaymakcan ve Meydan’ın^[47] açıkladığı temellendirme biçimlerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. Bunun dışındaki tema, kategori ve kodlar, görüşme verileri üzerinde araştırmacılar tarafından birkaç defa yapılan detaylı okumalarla oluşturulmuştur. Araştırmacılar belirledikleri kodları karşılaştırmış ve araştırmanın amacına uygun olabilecek dört tema üzerinde fikir birliği sağlamıştır. Bunun ardından iki alan uzmanından görüş alınmış ve analiz aşamasına geçilmiştir. Analiz yapılırken görüşmeler bütüncül olarak değerlendirilmeye çalışılmış, katılımcıların kullandıkları kelimelerin kodlarla eşleştirilmesi, ifadenin geçtiği yerdeki bağlamı dikkate alınarak yapılmıştır.

[46] Yıldırım-Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.

[47] Kaymakcan-Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi*.

“Sorumluluk duygusu” kodu hümanist ve toplumsal temellendirme biçimlerinde tekrarlanmıştır. Bunun sebebi katılımcıların toplumun bir parçası olarak hissettikleri sorumluluk duygusu ile insan olmanın gereği olarak duydukları vicdani sorumluluk duygusunun görüşmelerde iki farklı şekilde belirginleşmesidir.

Tüm kodlamalar betimsel analize imkân verecek ölçüde Microsoft Excel programı aracılığıyla yapılmıştır. Analizde kullanılan tema, kategori ve kodlar Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Analizde Kullanılan Tema, Kategori ve Kodlar

Tema	Kategori	Kod
1. Tema: Arama-Kurtarma Çalışmaları Sırasında Yaptığı İş Etik Açısından Tanımlama	Yardım	
	Fedakârlık	
	Görev	Toplumsal Görev
		İnsanlık Görevi
2. Tema: Arama-Kurtarma Çalışmaları Esnasında Yaptığı İş Temellendirme	Dini	İnanç-Müslümanlık
		Allah Rızasını Gözetmek
		Kur’an-Sünnet Temelli Gerekçendirme
	Toplumsal	Vatani Görev
		Toplumsal Barış, Fayda ve Güvene Hizmet
		Kahramanlık
		Sorumluluk Duygusu
	Hümanist	Merhamet
		Empati
		Vicdani Muhasebe
Sorumluluk Duygusu (Vicdan Ağırlıklı, Duygusal)		
3. Tema: Arama-Kurtarma Çalışmaları Esnasında Elde Edilen Başarıyı Tanımlama	Hayır Dua Almak	
	Enkazdan Canlı Çıkarmak	
	Yardımlaşarak Çalışmak	
	Enkazdan Cenaze Çıkarmak	
	Başkalarının Yapmadığını Yapmak	Diğer Arama-Kurtarma Ekiplerinin
		Depremzedelerin
4. Tema: Arama-Kurtarma Çalışmaları Esnasında Karşılaşılan Güçlükler ve Başa Çıkma Yolları	Sosyal	Depremzede Yakınları Tarafından Kabulünilmek
		Ekip Arkadaşlarıyla Sağlıklı İletişim
		Kendilerine Duyulan İhtiyaç
		Canlı Kurtarmanın Sevinci
	Bireysel	Kişisel Güvenliği Sağlayabilme
		Alışıldık Çalışma Şartlarının Zorluğu

Nitel araştırmalardaki geçerlik ve güvenilirlik kavramlarının nitel araştırmalardaki alternatifi olarak inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik kavramlarından söz edilebilir.^[48] Bu çalışmada inandırıcılığın sağlanabilmesi amacıyla veri toplama sürecinde ses kayıt cihazı kullanılmış, bunun için katılımcılardan açık rıza alınmış ve elde edilen veriler gerekli görüldüğünde sunulmak üzere saklanmıştır. Bununla beraber veriler araştırmacılar tarafından yorumlanarak karşılaştırılmıştır. Aktarılabilirlik için deşifre edilen verilerin, doğrudan alıntı metinleriyle bulgular içerisinde yer alması sağlanmıştır. Araştırmada tutarlılığın sağlanabilmesi için ise görüşme sorularının hazırlanmasında uzman görüşüne başvurulmuş, tema, kategori, kodlar araştırmacılar tarafından ayrı ayrı oluşturulmuş, sonrasında bir araya gelinerek bunlar teyit edilmiş ve böylece görüş birliği sağlanmıştır. Görüşmelere başlamadan önce üç katılımcıyla soruların doğru anlaşılıp anlaşılmadığını tespit etmek üzere pilot görüşmeler yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular dört ana tema altında incelenmiştir. Bu temalar arama-kurtarma çalışmaları esnasında yaptığı işi tanımlama, arama-kurtarma çalışmaları esnasında yaptığı işi temellendirme, başarıyı tanımlama, arama-kurtarma çalışmaları esnasında karşılaşılan güçlükler ve başa çıkma yollarıdır.

Tema 1: Arama-Kurtarma Çalışmaları Esnasında Yaptığı İş Tanımlama

Arama-kurtarma faaliyeti esnasında yaptıkları işi etik açıdan nasıl tanımladıklarının öğrenebilmek için sorulan sorulara verilen cevaplar, katılımcılar arasında yardım, fedakârlık ve görev şeklinde üç eğilimin belirgin olduğunu göstermiştir. Verilen cevaplardan elde edilen sonuçlar Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Arama-Kurtarma Çalışmaları Esnasında Yaptığı İş Tanımlama

Sıra	Kategori	Kod	Frekans ^[49]
1	Yardım		4
2	Fedakârlık		3
3	Görev	Toplumsal Görev	8
		İnsanlık Görevi	4

[48] Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2016).

[49] Tablolardaki frekans değerleri, belirtilen koda karşılık gelen katılımcı ifadelerinin toplam sayısını oluşturmaktadır. Tüm frekans değerleri toplandığında katılımcı sayısından fazla sayıya ulaşılıyor olması nitel araştırmanın doğası gereği katılımcıların birden fazla koda konu olabilecek cevaplar vermelerine işaret etmektedir. Bu sebeple tablolarda toplam sayı verilmemiştir.

Tablo 3'te verilen frekans değerleri incelendiğinde katılımcıların önemli bir kısmının bu işi bir fedakârlık veya yardım faaliyetinden ziyade bir görev gibi tanımladığı tespit edilmiştir (K6, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K16, K17). Bu görevi bazı katılımcılar güçlü bir vatanperverlik vurgusu içeren toplumsal bir görev gibi görmüş (K6, K9, K11, K13, K14) ve bu katılımcıların biri hariç (K11) tamamı vatanî göreve vurgu yaparak toplumsal görevi, “vatan meselesi, vatan borcu, vatan duygusu, vatanî bir görev” şeklinde ifade etmişlerdir (K6, K9, K13, K14). Diğer katılımcı ise bu işi, milliyetçiliğin gereği, böylesi zor durumlarda üstlenilmesi gereken bir sorumluluk olarak gördüğünü belirtmiştir (K11).

İnsanın bir birey olarak, sorumluluklarını özsaygı temelli yerine getirmesi gerektiği yönünde katılımcı ifadelerinin tümünde yer alan ifadeler ise insan aklı ve vicdanına işaret eden etik temellendirmeler içermektedir. Bu tür temellendirmeler “insanlık görevi” kodu altında toplanmıştır. Katılımcılardan yalnızca bir kişi bu işi sadece insanlık görevi olarak tanımlarken (K7) bazı katılımcılar ise bu işi hem görev hem yardım olarak (K16, K17); başka bir katılımcı ise hem fedakârlık hem de görev olarak tanımlamıştır (K12). Yapılan işi hem görev hem de yardım olarak değerlendiren bir katılımcı, o ortama girmeden önce bu işi bir yardım faaliyeti gibi düşündüğünü ancak deprem bölgesine gittikten sonra bunu bir sorumluluk olarak gördüğünü ifade etmiştir (K16). Görev kategorisine ait örnekler:

“Bu bence vatani bir görev, bir askerlik gibi vatanımı seven herkesin elini taşın altına koyması gereken bir olay. Kişisel inisiyatif alınmaması gereken bir durum. Gücü yeten, vicdanı yeten, sorumluluk sahibi olan herkesin bence bu görevi üstlenmesi gerekir.” (K6)

“Ben bunu insanlık görevi olarak görüyorum. Sonuçta oraya gidip hiçbir şey yapmadan da dönebilirdim, kimse benim kafama silah dayamadı şöyle yapacaksın diye ama oradayken bir an önce şu cesedi de çıkarayım diye insan kendini parçalıyor.” (K7)

“Yardım” ifadesini kullanan ve tahlisiye (kurtarma) ekibi üyesi olan bir katılımcı (K4), deprem felaketinde yaptığı işi özel bir yardım faaliyeti olarak tanımlamaktan ziyade yaptığı işin (tahlisiye/kurtarma ekibinde bulunmanın) gereği olan bir yardım faaliyeti olduğunu ifade etmiştir. Ancak bunun da gönüllülük esasına dayalı olduğunu ve kişinin bunu baştan kabul ettiğini belirtmiştir. Yaptığı işin bir fedakârlık olduğunu belirtenler, kendi özel gayretlerine ve oradaki ortamın herkesin katlanamayacağı bir ortam olduğuna vurgu yapmışlardır (K5, K12, K15). Aynı zamanda bu katılımcılardan ikisi fedakârlık gösterdiklerini dile getirmiş olsa da orada kendileri için tehlikeli herhangi bir durum olmadığını, olsa da iş tecrübeleri gereği bunu bertaraf edebilecek yetkinlikte olduklarını ifade etmişlerdir (K5, K12). Bu ifade biçimi katılımcıların neredeyse tamamına yakınında görülmekte (15 kişi), katılımcılar meslekleri gereği alışkın oldukları bu durumu, önlem al-

mayı bildikleri için bir tehlike olarak görmediklerini hatta bu sayede pek çok arama-kurtarma ekiplerinin cesaret edip giremediği yerlere kendilerinin girdiklerini ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden katılımcıların önemli bir kısmının kendilerinin aslında büyük bir fedakârlık göstermediğini düşündüğü, mesleğe bağlı gündelik yaşam koşullarının çok daha zor olması nedeniyle bu durumlara alışık olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla maden işçileri için depremde arama-kurtarma faaliyetlerinde yüklendikleri risk faktörü kendi canlarını hiçe sayarak fedakârlık etmekten çok iş tecrübesi/meslekî bilginin getirdiği öngörü ve özgüvenle açıklanabilir görünmektedir. Fedakârlık kategorisine dair örnekler:

“Yok bence fedakârlık değildi. Biz işi bildiğimiz için kendimizi feda etmedik yani”. (K8)

“Biz yeraltında çalışırken emin olun daha zor şartlarda çalışıyoruz. Yer altında bir, metan var; tek nefes aldığında seni öldürüyor, çok riskli... Sadece sekiz katlı bina çökmüş zaten, bina çökmüş oturmuş yerine bir direk kurarız, gaz yok, patlama yok, grizu yok, degaj yok, hiçbir şey yok... Yine de biz domuzdamı kurup daha da garantiye alıp o şekilde giriyorduk... Yoksa böyle bir güvencesi olmasa insan kendisi de çıkar. İnsan canı o kadar ucuz değil yani.” (K1)

Tema 2: Arama-Kurtarma Çalışmaları Esnasında Yaptığı İş Temellendirme

Ahlaki temellendirme biçimleri literatürde dinî, toplumsal ve hümanist temellendirme biçimleri olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu araştırmada arama-kurtarma çalışmaları esnasında katılımcıların yaptıkları işi hangi ahlaki temellendirme biçimiyle gerçekleştirdikleri sorgulanmıştır. Buna yönelik sorulan sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar, yapılan kodlamalar dâhilinde Tablo 4'te kategorize edilmiştir.

Tablo 4. Arama Kurtarma Çalışmaları Esnasında Yaptığı İş Temellendirme

Sıra	Kategori	Kod	Frekans
1	Dini	İnanç-Müslümanlık	9
		Allah rızası	5
		Kur'an-Sünnet	3
2	Toplumsal	Vatanî görev	6
		Toplumsal barış, fayda ve güvene hizmet	17
		Kahramanlık	4
		Sorumluluk	8
3	Hümanist	Merhamet	15
		Empati	13
		Vicdanî muhasebe	10
		Sorumluluk	12

Tablo 4’te kodlara ait frekans değerlerinin dağılımından anlaşılacağı üzere katılımcılar arama-kurtarma çalışmaları esnasında yaptıkları işi temellendirmede dinî, toplumsal ve hümanist temellendirme biçimlerini sıklıkla birlikte kullanmışlardır. Dinî temellendirme biçimlerini kullanan katılımcılar yaptıkları işi inanç, Allah rızası gibi kavramlara ve temel dini kaynaklara atıfta bulunarak açıklamışlardır. Bu katılımcılardan yaptıkları işi yalnızca inançla bağdaştıranlardan (K2, K3, K5, K6, K11, K13, K17) bir katılımcı inancı vicdanla ilişkilendirirken (K3), bir katılımcı Allah korkusuyla bağdaştırmıştır (K5). Dinî, toplumsal ve hümanist temellendirme biçimlerinin tümünü bir arada kullanan bir katılımcı ise inanç konusunda net bir ifade verememiş; bu işi hem inançla bağdaştırmış hem de inançtan bağımsız olarak insan sevgisi, sorumluluk bilinci gibi motivasyonların kişinin başka birinin hayatını kurtarmaya aracılık etmesi için yeterli olabileceğini vurgulamıştır (K6). Diğer bir katılımcı ise başkalarının hayatlarını kurtarıırken yaptıkları bu işe karşılık Allah’ın da onları gördüğünü ve ailesini gözeticeğini düşündüğünü ifade etmiştir (K17). Bunun yanı sıra Allah rızasını gözettiğini belirten katılımcılar (K4, K9, K12, K14, K15) arasından yalnızca üç kişi (K9, K14, K15) yaptıkları işi gerekçelendirirken temel dinî kaynaklara atıfta bulunmuşlardır. İki katılımcı bunu İslam’ın şehitliğe verdiği önemle ifade ederken (K9, K15), bir katılımcı insanlığı kurtarmaya vurgu yapmıştır (K14). Dinî temellendirme kategorisine dair örnekler:

“Bence inanç gereği. Her şeyin başında inanç geliyor. Bu bir gerçek”. (K13)

“Ne bileyim hani öyle parayla veya işte zorunlu iş verip de yapma gibi bir şey değil de ben Allah rızası için burada bunu yapmam gerekiyor”. (K15)

“Hadiste geçer ya bir insanı kurtaran bütün insanlığı kurtarmış gibidir. Yani benim eğitimimde bu var. Ben bu maneviyatla çalıştım”. (K14)^[50]

Ahlaki eylemi toplumun yararına hizmet etmek olarak gören toplumsal temellendirme kategorisi için görüşmelerden elde edilen verilere göre vatanî görev, toplumsal barış fayda ve güvene hizmet, kahramanlık, sorumluluk kodları oluşturulmuştur. Katılımcıların tamamı arama-kurtarma çalışmaları esnasında yaptıkları işi temellendirirken bu temellendirme biçimlerinden “toplumsal barış, fayda ve güvene hizmet” kodu üzerinde hemfikir olmuştur. Katılımcılardan üç kişi milliyetçilik duygusunun kendileri için önemli bir motivasyon kaynağı olduğunu, orada bulunma sebeplerinden en önemlisinin depremzede bireylerle aynı milletten oldukları için fayda sağlamak olduğunu belirtmiştir (K1, K9, K11). Bazı katılımcılar canlı kurtarmanın dışında orada saniyelerle yarışıldığı için bir taş kaldırmanın bile önemli olması ve insanlara destek olmak gibi başka toplumsal faydalara da işaret etmişlerdir (K2, K9, K15). Yaptıkları işi vatandaşlık göreviyle ilişkilendirerek açıklayanların çoğu bunu “vatanî görev” vurgusuyla betimlemiştir. Katılımcılar bu işi askerlikle özdeşleştirerek bu durumun inisiyatif alınmaması gereken

[50] Katılımcının hadis olarak tanımladığı ifadenin Maide Suresi 32. ayet olduğu değerlendirilmektedir.

askerlik gibi bir durum ve askerlerin de görevlerinin ülkesini korumak olduğunu, gerekirse bu uğurda şehit olacaklarını ifade etmiştir (K6, K9, K11). Kahramanlık kodu, katılımcıların bir kısmı tarafından “İnsan kendini kahraman gibi hissediyor” ifadesi gibi olumlu bir duygunun dışavurumu anlamında kullanılırken (K2, K10, K11, K17) bir kısmı tarafından da olumsuz bir anlam çağrıştırmışçasına reddedilerek kullanılmıştır (K4, K6, K8). Rahatsızlık duyduğu anlaşılan katılımcıların kahraman olmayı daha çok medyada görünür olmak ve menfaatle özdeşleştirdikleri ve bunda devlet tarafından maddî ödülle onurlandırılan ve medyada görüntü paylaşanların “kahramanlar” diye nitelendirilmelerinden duyulan rahatsızlığın payı olduğu anlaşılmaktadır. Sorumluluk kodu ise, katılımcıların, insanî ve vicdanî bir sorumluluk duygusundan ziyade meslekî tecrübelerinin bir gereği olarak duydukları sorumluluğa işaret etmektedir. Toplumsal temellendirme kategorisine ilişkin katılımcı görüşlerine dair örnekler:

“... yani şöyle düşünüyorsun: çalışan adama bir su getirsem o bile kardır, kazmasını versem, yorulanla yer değiştirsem o bile yeter”. (K9)

“Gidemeseydim kendimi herhalde böyle bir vatan haini gibi hissederdim”. (K6)

“Ben askerliğimi komando olarak yaptığım için aşırı eğitimli şartlarda yetiştirildim ben. Çok zorlu şartlara girdim, aşırı dayanıklılık testlerine girdim, çok zorladılar bizi. Oduyguyu orada bize yüklediler. Askerin görevi nedir? Vatanını korumaktır. O duygu benim beynime askeri yede yüklendi. O yüzden ülkemizde ne olursa olsun her şeyine giderim ...” (K11)

“... kesinlikle kahraman olmak değil. Biz kahraman olmak isteseydik televizyonlardan hiç düşmezdik. Bizim hiçbir olayımızda kamera yoktur. Asıl göçüğe giden biz, asıl canlıyı çıkaran biz ama her zaman göz önünde olan kahramanlardır. Asıl kahraman aşağıdakiler”. (K4)

Ahlaki eylemi insanın vicdani bir sorumluluğu olarak açıklayan hümanist temellendirme, katılımcıların ağırlıklı bir biçimde kullandıkları temellendirme biçimi olarak göze çarpmaktadır. Ancak hiçbir katılımcı yaptığı işi tek bir temellendirme biçimiyle gerekçelendirmemiş, hümanist temellendirme biçimlerinden empati, merhamet, vicdanî muhasebe ve sorumluluk kodu; toplumsal temellendirme biçimlerinden toplumsal barış, fayda ve güvene hizmet kodu ile çoğunlukla birlikte kullanılmıştır. Tüm katılımcılar bu iki temellendirme biçimini (toplumsal ve hümanist) kullanmıştır, bunun yanı sıra bazı katılımcılar buna dinî temellendirme biçimlerini de eklemiştir. Bu da hümanist temellendirmenin toplumsal barış, fayda ve güvene hizmetten hatta inançtan ayrıştırılamadığını göstermektedir. Merhamet duygusu, iki katılımcı hariç (K7, K9) tüm katılımcıların dile getirdiği bir ifade olmuştur ve empatiyle birlikte sıklıkla kullanılmıştır. Katılımcılar deprem bölgesinde olmanın ve bu durumlara maruz kalmanın her insanın merhamet

duygusunu açığa çıkaracağını savunmaktadırlar. Dört katılımcı hariç (K8, K13, K14, K16) katılımcıların tümü empatiye vurgu yapmışlardır. Empati yaparken kullanılan ifadeler çoğunlukla “onların yerinde biz de olabilirdik, aynı şey bizim başımıza da gelebilir (K2, K12)” minvalindedir. Bir katılımcı ise depremzedelerle empati yaparken kendi yaşam koşullarını ne kadar konforlu bulduğunu belirtmiştir (K10). Bunun dışında iki katılımcı madenci oldukları gerekçesiyle göçük tehlikesiyle hep burun buruna olduğunu ifade etmiştir (K9, K15). Katılımcıların empati düzeyinin yüksek olmasında meslekî yaşam koşullarının etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü bir maden işçisi iş arkadaşlarıyla aynı zor koşullarda çalıştığı için birbirlerinin can güvenliğinden sorumludur. Bununla beraber meslekî tecrübenin getirdiği sorumluluk, bir vicdan muhasebesini de beraberinde getirmektedir. Katılımcılardan çoğunun (10 kişi) vicdanî muhasebeyle hareket ettikleri tespit edilmiştir. Zaman zaman merhamet ve empatiyle desteklenen vicdanî muhasebe daha çok bir iç hesaplaşmanın sonucu olarak düşünülüp kodlanmıştır. Bunda da çoğunlukla öncesinde belirtilen bir durumun sonucu olarak “vicdanım el vermedi” anlamına gelen ifadeler esas alınmıştır. Eşinin rahatsızlığı gerekçesiyle depresyona gitmemek için başta izin kâğıdı yaptıran bir katılımcının, sonrasında vicdanî el vermediği için iznini iptal edip gitmeye karar verdiğini ifade etmesi buna bir örnektir (K3). Bununla beraber katılımcılar sıklıkla “vicdanen rahatsız olmak, vicdan azabı duymak, insanın içinin rahat etmemesi” gibi ifadeler üzerinde durmuştur. Buna ek olarak katılımcılar daha bireysel, duygusal, vicdanî bir sorumluluk duygusuna vurgu yapmış (12 kişi) ve bu ifade toplumsal temellendirme biçimlerindeki sorumluluktan ayrıştırılarak hümanist temellendirme biçimleri arasında kodlanmıştır. Bir katılımcı bu iş için kendini mecbur hissettiğini ifade ederken (K2), başka bir katılımcı “gidemeseydim içimde büyük bir ukde kalırdı” şeklinde ifade etmiştir (K12). Bazı katılımcılar kendilerini zor durumdaki insanlara yardım etmekle yükümlü hissettiklerini belirtmişlerdir (K1, K2, K6, K9, K11, K15). Bir kısmı da her insanın zor zamanlarda diğer insanlara yardımcı olmakla yükümlü olduğunu ifade ederek bu sorumluluğu tüm insanlığa atfetmiştir (K5, K16, K17). Kategoriye ait örnekler:

“Merhamet duygusu tabii ağır basıyor ... orada yakınları yalvarıyor ‘kurtarın’ diyor. Ses geliyor ... o milletin yalvarması. Arabaya saldırıyorlar ‘ne olur bizimkini kurtarın’ diye. ‘Canlıyı geçtik cenazeyi kurtarın, mezarı olsun...’ (K3)

“Konuşmasanız bile bir arkadaşınızla, sonuçta canı size emanet. Beraber kömür kazarken biri kazarken biri diğer arkadaşını yukarıdan tavandan taş gelecek mi bir şey düşecek mi diye devamlı kollar. Eğer ki tehlike hissettiğinde ‘varda’ dediğimiz bir kelime var. Bunu söylediğiniz zaman kömürü kazan arkadaşımız oradan kaçır.” (K9)

“Sonuçta orada bekleyen orada sana ses veren... Benim iki tane evladım var; belki benim eşim olacaktı, iki tane evladım olacaktı. Onun için uğraşıyorsunuz zaten. Kendi evladını kurtarır gibi, eşini kurtarır gibi, anne babanı kurtarır gibi uğraşıyorsunuz orada. Benim ailemden biri olsaydı ne yapardım, hiç olmazsa bir mezarı olsun”. (K4)

“Orada bebek cesedi görünce, ‘ben burada oturayım, yemek yiyim’ nasıl yiyeceksin yiyemezsin ki ya da annesi evladının cesedini bekliyor, sen onu orada beklerken ‘aman o kalsın’ nasıl diyeyim, nasıl kendi ihtiyaçlarını gidereceksin”. (K1)

Tema 3: Arama-Kurtarma Çalışmaları Esnasında Elde Edilen Başarıyı Tanımlama

Katılımcılara arama kurtarma çalışmaları esnasında elde ettikleri başarıyı nasıl tanımladıklarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Verilen cevaplar dâhilinde oluşturulan kategori, kodlar ve frekans değerleri Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. Arama-Kurtarma Çalışmaları Esnasında Elde Edilen Başarıyı Tanımlama

Sıra	Kategori	Kod	Frekans
1	Hayır Dua Almak		4
2	Başkalarının Yapamadığını Yapmak	Diğer Arama-Kurtarma Ekiplerinin	7
		Depremzedelerin	1
3	Enkazdan Canlı Çıkarmak		8
4	Enkazdan Cenaze Çıkarmak		5
5	Yardım Etmek		1
6	Yardımlaşarak Çalışmak		1

Katılımcılar arama-kurtarma esnasında elde ettikleri başarıyı farklı şekillerde tanımlamışlardır. Katılımcıların bir kısmı (8 kişi) “başarı” ifadesini “enkazdan canlı çıkarmak” olarak dile getirmiştir. Bir katılımcı bunu, kendilerinin vakit kaybetmeden giden ilk ekiplerden biri olmalarıyla ilişkilendirirken (K4), başka bir katılımcı ise öncelikli hedeflerinin canlı kurtarmak olduğunu, cenazeyi başka ekiplerin de çıkarabileceğini, o yüzden tecrübeli biri olarak kendinin enkazdan hiç cenaze çıkarmadığını, hep canlı çıkardığını belirtmiştir (K11). Ancak bununla beraber katılımcılar böyle bir felakette başarının yalnızca canlı çıkarmakla sınırlanmayacağını, depremzedelerin yakınlarının cenazesine bile ulaşamadığı durumlarda cenaze çıkarmanın da bir başarı olduğunu ifade etmişlerdir (K13, K15). Bir katılımcı ise enkazdan cenaze çıkarmak bir yana; dağılmamış, toplu bir cenaze çıkarabilmeyi bir başarı olarak gördüğünü vurgulamıştır (K7). Bazı katılımcılar ise sadece enkazdan canlı ya da cenaze çıkarmakla değil depremzedelerden hayır dua almanın da bir başarı olduğunu ifade etmişlerdir (K1, K5, K13, K17).

İnsanlardan aldıkları hayır dualarla mutlu olduklarını ifade eden katılımcılardan biri (K17) bunun kendilerine ayrı bir enerji ve motivasyon sağladığını belirtmiştir. Başka bir katılımcı deprem bölgesine gidip yardım etmiş olmayı da başlı başına bir başarı olarak görürken (K16) diğer bir katılımcı, ekip arkadaşlarıyla birbirlerini kırmadan bir problem çıkarmadan yardımlaşarak çalışmış olmayı başarı olarak gördüğünü dile getirmiştir (K12). Katılımcılar depremedelerin hatta bu iş için orada bulunan diğer arama-kurtarma ekiplerinin cesaret edip giremedikleri enkazlara girmeyi başarı olarak gördüklerini belirtmişlerdir (K1, K3, K5, K8, K9, K10, K11, K15). Katılımcı görüşlerine ait örnekler:

“Çok ekip girmiş alamamışlar, biz aldık ama tabii cenaze. Hatta ilk gün bir ekip gitmiş bakmış, üzerine 8 yazmış binanın gitmiş. Biz başladık hemen kazmaya. Direk koyduk. 16 yaşında çocuk... Cenazeye ulaştık”. (K3)

“Allah razı olsun diye dua ediyorlardı hep bize insan çok mutlu oluyor tabii bunları duyunca”. (K13)

“Biz hiç canlı kurtaramadık. Ama bizim de şöyle başarımız oldu: Ekip arkadaşlarımızla yardımlaşarak çalıştık, birbirimize hiç kırıcı bir şey aramızda geçmedi, hiçbir problem yaşamadık”. (K12)

“Başarı elde ettik ... Çünkü en yakını görüyor ama içeriye giremiyor cesaret edemiyor, diyor ki ‘benim şurada annem var evladım var ya keşke çıkarsanız’ diyorlar; o yüzden onların ulaşamadıklarına biz ulaştık”. (K1)

Tema 4: Arama-Kurtarma Çalışmaları Esnasında Karşılaşılan Güçlükler ve Başa Çıkma Yolları

Kurtarma çalışmaları sırasında yaşanan güçlükler yalnızca kurtarma faaliyetinin kendisi ile ilgili olmamıştır. Katılımcı ifadelerinde farklı bir sosyoloji içerisinde hareket etmek, olayın büyüklüğü, daha önce tecrübe edilmemiş olması itibarıyla ortaya çıkardığı psikolojik sarsıntı gibi güçlükler kurtarma işinin zorluklarını artıran faktörler olarak dikkat çekicidir. Bölgenin sosyo-demografik yapısından kaynaklı bazı güvenlik endişeleri, deprem koşullarının oluşturduğu güvenlik açıkları ve strese bağlı toplumsal baskılar, çeşitli aile ya da grupların bilinçsiz müdahaleleri, katılımcıların karşılaştıkları güçlükler arasında zikredilmiştir (K11). Deprem koşullarının fiziki olarak yaşamı zorlaştırması, artçı sarsıntı, hijyen eksikliği, depremde vefat edenlerin cesetleri ve halkın çaresizliğinin oluşturduğu psikolojik baskılar zorlanılan konular arasındadır (K1, K6). Elde edilen veriler katılımcıların arama-kurtarma çalışmaları esnasında karşılaştıkları bu tür güçlüklerle başa çıkmada bazı toplumsal pekiştirici unsurlarını ve bireysel kazanım veya telafi mekanizmalarını başa çıkmak için kullandıklarını göstermektedir. Katılımcıların eğilimleri Tablo 6’daki şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 6. Arama-Kurtarma Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlüklerle Başa Çıkma Yolları

Sıra	Kategori	Kod	Frekans
1	Sosyal	Depremzede Yakınları Tarafından Kabulülenilmek	5
		Kendilerine Duyulan İhtiyaç	5
		Ekip Arkadaşlarıyla Sağlıklı İletişim Kurma	10
		Canlı Kurtarmanın Sevinci	9
2	Bireysel	Kişisel Güvenliği Sağlayabilme	1
		Alışıldık Çalışma Şartlarının Zorluğu	4

Tablo 6'ya bakıldığında katılımcıların karşılaştıkları güçlüklerle başa çıkmada sosyal ve bireysel dayanak noktalarını kullandıkları görülmektedir. Sosyal etki “depremzede yakınlarının teveccühü”, “ekip arkadaşlarıyla sağlıklı iletişim kurma” ve “canlı kurtarmanın sevinci” gibi eğilimler üzerinde yoğunlaşmıştır. Katılımcılardan bazıları (K2, K4, K6, K7, K9, K12, K13, K14, K15, K17) deprem bölgesine, madende birlikte çalıştığı ekip arkadaşıyla gitmenin güvenlik endişesini azalttığını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar madendeki ekip arkadaşlarıyla birlikte çalışmanın alışıldık iletişimi sürdürerek çalışma verimini artırma yönünde fayda sağladığını ifade etmişlerdir (K6, K9). Bazı katılımcılar ise yıllardır tanıdığı, birlikte çalıştığı ekip arkadaşlarıyla deprem bölgesinde zaman zaman birlikte üzülüp birlikte sevindiklerini, bu şekilde birbirlerine destek olduklarını belirtmişlerdir (K2, K12, K13, K14, K17). Bir katılımcı ise deprem bölgesine madende çalıştığı ekiple gittiğini ancak orada bunun önemli olmadığını, motivasyonuna herhangi bir katkısının olamayacağını, orada kendilerinin yalnızca canlı kurtarmaya odaklandığını belirtmiştir (K11). Katılımcılardan 9 kişi canlı kurtarmanın insanın tüm yorgunluğunu, stresini alıp götürdüğünü ve bambaşka bir mutluluk, enerji verdiğini ifade etmiştir (K4, K5, K6, K7, K8, K9, K11, K12, K13). Bazı katılımcılar depremedelerden gördükleri ilginin motivasyonlarını sürdürmeye katkısı olduğunu dile getirmişlerdir (K4, K7, K10, K11, K17). Bu katılımcılardan biri depremedelerden görülen ilginin aynı zamanda yabancı kimselerden (depremedeler) gelebilecek muhtemel tehlikeleri bertaraf ettiğini belirtmiştir (K11). Katılımcılar, bir başka motivasyon kaynağının da çaresiz olana yardım etmenin insana verdiği güç olduğunu ifade etmişlerdir (K1, K3, K11, K16, K17). Kategoriye ilişkin katılımcı görüşleri:

“Sağ olsun oradaki insanlar; mesela biz giderdik çay yemek falan her şey getirirlerdi, tebrik ederlerdi bizi. Evi yıkılmayanlar evine çağırırdı, lavaboya gitmek için mesela”. (K10)

“Oradaki insanlar çok çaresizdi, hiç kimse yoktu. Bütün beklentileri bizden yanaydı. Gözlerimizin içine bakıyorlardı resmen. Her yere gözümü karartıp girebilme cesareti vardı o an üzerimde”. (K11)

“Bizim hep ekip tanıdık da aynı yerde çalıştığımız insanlardı. Onun da vermiş olduğu anlaşma, dayanışma, birbirimizi anlama vardı. Mesela o gün akşam yatma yerine geldiğimiz zaman o günkü olayları unutabiliyorduk bir şekilde. Kendimizi farklı şekilde motive edebiliyorduk. Çünkü hepimiz birbirimizi tanıyorduk. O ona espri yapıyor, şaka yapıyor, muhabbet ediyoruz; çaydı, kahveydi, tanıdık olunca daha bir farklı oluyor tabii”. (K2)

“Çünkü herkes güvendiği insan yanında olursa daha sağlam çalışır... Bir kişi bir sıkıntı çıkarsa birisi üşüyorum dese o karnım acıktı dese böyle sorunlar çıksa o zaman verimli sonuç alamıyorsunuz, sizin de şevkiniz kırılıyor. O zaman o sizin çalışma şeklinizi de etkiliyor. Ekip arkadaşınız iyi olduğu zaman siz de daha dirayetli oluyorsunuz”. (K9)

Katılımcıların bir kısmı yalnızca sosyal başa çıkma yollarını kullanırken diğerleri bireysel ve sosyal başa çıkma yollarını birlikte kullanmışlardır. Bu katılımcılardan biri tedbirli davranarak kendini güvene almayı, başa çıkma yolu olarak gördüğünü belirtmiştir (K16). Bazı katılımcılar madende çalışma şartlarının zorluğundan bahsedip bu güçlükler zaten alışkın olduklarını bu yüzden daha kolay başa çıkabildiklerini ifade etmişlerdir (K2, K6, K7, K8). Bireysel başa çıkma mekanizması olarak kullanılan “alışıldık çalışma şartlarının zorluğu” nu her katılımcı bir başa çıkma mekanizması olarak belirtmese de bu gerekçelendirme neredeyse tüm katılımcıların görüşme sırasında belirttiği bir ifadedir. Bununla beraber katılımcıların pek çoğu arama-kurtarma esnasında olası bir tehlike veya kaza durumunda kendi canlarının öncelikli olduğunu sıklıkla belirtmişlerdir. Kategoriye ilişkin katılımcı görüşleri:

“Yok, bizde şöyle. Bizim öncelikle esasımız kendi canımız. Çünkü oradaki canı aldığımızda ne durumda olduğumu bilmiyorsunuz, ya da kurtardığımızda ne kadar yaşayacağını bilmiyorsunuz. Ama oradaki ufak bir hareketin, ekibindeki altı yedi kişinin ölümüne de neden olabilir”. (K4)

“Zaten bizim kendi iş şartlarımız ondan daha farklı değildi. Değişen bir şey yoktu yani. Sadece oranın havası temizdi”. (K2)

Katılımcıların kullandıkları başa çıkma mekanizmaları her ne kadar sosyal ve bireysel şeklinde sınıflandırılrsa da bireysel mekanizmaları kullanan katılımcılar aynı zamanda sosyal mekanizmalara da atıfta bulunmuşlardır. Kuşkusuz ki bunda olayın toplumsallığının payı büyüktür. Buna rağmen bireylerin böyle bir durumda bile en çok “ekip arkadaşlarıyla sağlıklı iletişim kurma” ve “canlı kurtarmanın sevinci” yönünde ifade vermeleri sosyal başa çıkmanın önemine vurgu yapmaktadır. İnsanların birbirlerine duydukları ihtiyaç, hem kendilerinin ekip arkadaşlarına ihtiyaç duyması hem de çaresiz durumda olanın kendilerine (madencilere) ihtiyaç

duyması şeklinde iki yönlü var olmaktadır. Dolayısıyla bu da sorunlarla başa çıkma ya da iyiliğe motive olmada sosyal mekanizmaların önemine işaret eden bir diğer faktör olarak değerlendirilebilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kişinin, başkasının yararını gözetme amacıyla eylemde bulunmasını ifade eden prososyal davranışlar; işi yapanın niyetine, kendisine ve karşısındakine fayda sağlayıp sağlamama veya zarar verip vermeme durumuna göre farklı kavramlarla tanımlanmıştır.^[51] İnsanları prososyal davranışlara yönlendiren faktörlerin neler olduğu ise uzun yıllardır sorgulanmaktadır. Prososyal davranışlardan karşılıksız yapılan gönüllü iyiliği ifade eden diğerkâmlık, büyük ölçüde ahlaki motivasyonla güdülenmektedir.^[52] Ahlaki motivasyonun kaynağına ilişkin değerlendirmeler ahlakın temellendirilmesine dair kavramsallaştırmalar ile ilişkili olarak incelenir. Ahlaki olanın bilgisi ve ahlaki olana bireyi yönlendiren güç, ahlaki temellendirmenin en önemli problem alanıdır. Bu çalışmada 6 Şubat depremlerinde arama-kurtarma faaliyetlerine gönüllü katılan ve benzer fedakârlık, diğerkâmlık davranışlarıyla medyada zaman zaman yer bulan maden işçilerinin prososyal davranışlara yönelik ahlaki motivasyonlarının kaynağı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre katılımcıların önemli bir kısmı arama-kurtarma faaliyetlerinde yaptığı işi görev ve sorumluluk olarak tanımlamışlardır. Bu görev ya da sorumluluk kimi zaman meslekî yeterliliğin getirdiği bir sorumluluk olmuş kimi zaman da vicdan muhasebesinin bir sonucu; insanî duyguların dışavurumu olmuştur. Ancak sıklıkla vatan borcu, vatan meselesi, askerlik gibi vatanî duygulara vurgu yapan toplumsal bir görev tanımlamasına işaret edilmiştir. Maden işçilerinin bu faaliyete gönüllü katılımı toplum tarafından büyük bir fedakârlık olarak görülürken^[53] (Devlet Üstün Fedakârlık Madalyası, 2023) kendilerinin bu işi fedakârlıktan ziyade üstlerine düşen sorumluluk gibi görmüş olmaları, madencilerin hem toplumsal duyarlılığının yüksek oluşu hem de bilgi ve tecrübenin insana yüklediği sorumluluk duygusuyla ilişkilendirilebilir. Katılımcıların görüşlerinde toplumsal/kolektivist ve insani göreve yapılan vurgu ön plana çıkmakla birlikte bu vurgunun hem milli, vatan sevgisine bağlı hem de vicdani/duygusal ve kısmen dini bir renk içerdiği gözden kaçmamaktadır.

Katılımcılar sorumluluk duygusunu hem mesleki ve toplumsal ilgilerle hem de insani/vicdani öğelerle ilişkilendirerek kullanmışlardır. Kendilerini, zor şartlar altındaki insanlara yardım etmekle sorumlu olan, tüm insanlığın bu şekilde dav-

[51] Düzgüner, "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu".

[52] Engin Karadağ-İşil Mutaftçılar, "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 61.

[53] "T.C. Cumhurbaşkanlığı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Devlet Üstün Fedakârlık Madalyası ve Nişanı Tevcih Töreni'ne Katıldı" (Erişim 06 Mart 2024).

ranması gerektiğine; bu duruma kayıtsız kalınamayacağına inanan kişiler olarak ifade etmişlerdir. Bunu da empati duygusu ve aynı vatani paylaşmış olmayla de-taylandırmışlardır. Görüşler toplumsal ilgi ve özen ile harekete geçen bir insani sorumluluğa işaret etmektedir. Nitekim katılımcıların tümü toplumsal fayda, barış ve güvene hizmet kodu üzerinde hemfikir olmuşlardır. Bu, katılımcıların bu işi toplumsal bir görev olarak görmüş olmasıyla ilişkilendirilebilirken merhamet, empati, vicdan gibi hümanist duyguların toplumsal ilişkileri kuvvetli bireylerde daha yoğun yaşanmasıyla da ilişkilendirilebilir. Durkheim'e^[54] göre kolektif bilincin hâkim olduğu mekanik toplumlarda birey toplumla özdeşleştiği için toplumsal bütünlük, ortak değerler önemlidir. Bu araştırmada katılımcılar tarafından "canlı kurtarmak, insanlara destek olmak" olarak ifade edilen toplumsal faydalar, birey-selleşmenin düşük olduğu, ortak değerlere, inanışlara ve yaşam tarzlarına sahip insanlar tarafından benimsenmiş ve sorumluluk gibi üstlenilmiştir.

Ahlakın temellendirilmesine ilişkin yaygın eğilimler olan dinî, toplumsal ve hümanist temellendirme biçimleri madenciler tarafından sıklıkla bir arada kullanılmaktadır. Bu durum Karadağ ve Mutaftçılar'ın^[55] da belirttiği üzere insan için prososyal davranışın motivasyonunun kolayca tanımlanabilir ve kategorize edilebilir olmadığı, pek çok motivasyon kaynağının prososyal davranışlarda bütünlüştüğü görüşü ile örtüşmektedir. Tüm katılımcılar toplumsal ve hümanist temellendirme biçimlerinin her ikisine de uygun düşecek yanıtlar vermekle beraber bu katılımcılardan yalnızca beşi hariç diğerleri dinî temellendirme biçimlerine de atıf yapmışlardır. Hümanist temellendirme biçimleri üzerinde yoğunlaşan katılımcılar bu kategorinin tüm kodları (empati, merhamet, vicdanî muhasebe ve sorumluluk) ile toplumsal temellendirme biçimlerinden toplumsal barış, fayda ve güvene hizmet kodunu çoğunlukla bir arada kullanmıştır. Bu da katılımcıların toplumsal barış, fayda ve güvene hizmeti hem toplumsal bir görev hem de insani bir sorumluluk olarak düşündüğü şeklinde değerlendirilebilir. Katılımcıların eğilimi Güngör'ün^[56] iyilik davranışını teolojik, vicdani, toplumsal ve deneyimsel bir inanç sisteminin ürünü olarak tanımlayan yaklaşımı ile örtüşmektedir.

Hümanist temellendirmede neredeyse tüm katılımcılar "merhamet" duygusu üzerinde durmuştur. Bununla beraber empati ile ilişkilendirme durumu da oldukça yoğundur. Katılımcılar günlük iş hayatlarında göçük tehlikesiyle burun buruna yaşadıkları için deprem olmasa bile, benzer felaketin kendilerinin de başına gelme olasılığını göz ardı edememişlerdir. Nitekim Yavuzer'in^[57] çalışmasında da özgeci motivasyonun en önemli kaynağının empatik kaygı olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların merhamet ve empatiye yaptıkları vurgu prososyal yardım davranışını

[54] Emile Durkheim, *Toplumsal İş bölümü*, çev. Özer Ozankaya (İstanbul: Cem Yayınevi, 2014).

[55] Karadağ-Mutaftçılar, "Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme".

[56] Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, 28-29.

[57] Yavuzer, "Bir Prososyal Davranış Kaynağı Olarak Özgeci Motivasyonun İlgili Alan Yazını Işığında Değerlendirilmesi".

temellendirmede hümanist eğilimin duygu boyutunu öne çıkaran Hume'un^[58] yaklaşımına uygun düşmektedir. Hume'a göre toplumsal bir varlık olarak insanı kendi konforundan vazgeçerek ötekini düşündürecek ahlaki motivasyonun kaynağını akılda değil sevgi, vicdan, merhamet ve yardımseverlik gibi duygularda aramak gerekmektedir. Öte yandan katılımcıların yaptıkları işi ve ardındaki motivasyonu tanımlarken güçlü bir görev ve kurtarma faaliyeti süreçlerinde akılcı eylem ve profesyonellik vurgusu yaptıkları görülmektedir. Bu durum Hume'un şiddetle karşı çıktığı; Kant'ın ahlaki motivasyon ve eylemi akıl ile temellendiren perspektifine oldukça uygun düşmektedir.^[59]

Literatürde prososyal davranışta karşılık beklemezsizin yapılan olumlu davranış vurgusu öne çıkmakla birlikte prososyal davranışların doğasının tahmin edildiği kadar basit açıklanamayacağına dair değerlendirmeler de yapılmaktadır.^[60] Değerlendirmeler prososyal davranışların bir yönünün özgeci eğilimle açıklanabilirken diğer yönünün de bireysel tatmine imkân tanınması nedeniyle benmerkezci olabileceğini belirtmektedir. Prososyal davranış aslında onu gösteren kişi için en hafif haliyle olumsuzluğa şahit olmanın getirdiği hayal kırıklığını, üzüntü halinden kurtulup iyiliği başarabilme doyumunu hissetmenin vesilesidir. Katılımcıların vicdan ve sorumluluk duygusu gibi kavramları herhangi bir toplumsal bağlamdan bağımsız olarak kullandıkları çeşitli ifade örnekleri ve başarıyı tanımlamada başka ekiplerin yapamadıklarını başarma vurguları, onların bu prososyal davranışları, iyiliğin/başarının verdiği mutluluk ile tatmin olma şeklinde deneyimlediklerini de göstermektedir.

Katılımcıların prososyal davranışlarını temellendirirken dini kavramlara sıklıkla atıf yaptıkları görülmektedir. Hayır dua almak yapılan işte önemli bir başarı ölçütü olarak değerlendirilirken katılımcılar, kendilerini enkaz çalışmalarında motive eden unsurlar olarak inanç, Müslümanlık, Allah rızası ve Kur'an-Sünnet gibi olgulara temas etmişlerdir. Dindarlık ile prososyal davranışlar arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, bu ilişkinin dindarlık tipolojilerine (içsel-dışsal) ve prososyal davranışın türüne göre değiştiğini göstermektedir. Literatürde dindarlık ile hayırseverlik arasında genelde pozitif yönlü ilişki bulunduğu^[61] olsa da bu ilişkinin içsel dindarlıkta daha güçlü olduğu^[62] ve prososyal davranışların geneline yönelik bir pozitif yönlü eğilimden çok hayır kurumlarına ve organizas-

[58] Hume, *Ahlak*.

[59] Kant, *Pratik Usun Eleştirisi*.

[60] Karylowski, "Two Types of Altruistic Behavior"; Çalık vd., "İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalık Statülerinin Okul İklimi, Prososyal Davranışlar, Temel İhtiyaçlar ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi"; Ata-Artan, "Adolescent Prosociality Scale".

[61] Melih Demirkol, "Dini Bir Tutum Olarak Yardımseverlik", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2019), 211-232.

[62] Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

yonlarına yönelik eğilimin daha bariz olduğu anlaşılmaktadır.^[63] Çalışmamızda dini motivasyon unsurlarının tek başına öne çıkmaması, bunların toplumsal ve insani motivasyon unsurları ile iş gören unsurlar olarak belirginleşmesinin literatür ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Çalışma bulgularında katılımcıların arama-kurtarma faaliyetleri sonucunda elde ettikleri başarıyı tanımlamada farklı ifadeler kullandıkları saptanmıştır. Enkazdan canlı çıkarmak en önemli başarı ve ekiplerin bölgede bulunmalarının öncelikli amacı olarak görülmektedir. Böylesi bir felakette depremzedelerin yakınlarının cenazesine bile ulaşabilmesinin de bir başarı olarak tanımlandığı görülmüştür. Görüşmeler esnasında kendi çalışma koşullarının arama kurtarma çalışmalarında onlara sorumluluk yüklediğine yaptıkları vurgular deontolojideki^[64] ödev bilincini çağrıştırırken; gösterdikleri çabaların takdir edilmesi ve depremzedelerden hayır dua almak da katılımcıları motive eden bir faktör/ödül olarak görülmüştür. Ayrıca ekip arkadaşlarıyla uyum içerisinde çalışmış olmak da bazı katılımcılar tarafından başarı sayılmıştır. Bu durumu toplumsal faydaya hizmet etme davranışı ile bütünleştirerek açıklamak mümkündür.

Katılımcıların deprem bölgesinde karşılaştıkları güçlükler, yalnızca enkaz üzerinde arama-kurtarma çalışmalarının getirdiği güçlükler değil, ayrıca farklı bir coğrafyanın sosyokültürel yapısı içerisinde hareket etmek, deprem koşullarının oluşturduğu stres, toplumsal baskı ve buna bağlı güvenlik endişeleri de katılımcıların zikrettiği güçlükler arasında yer almaktadır. Katılımcılar bu tür güçlüklerle başa çıkmada bazı sosyal ve bireysel başa çıkma mekanizmaları geliştirmişlerdir. Bireysel başa çıkma yollarından biri katılımcıların meslekî yaşantıları gereği alışmış oldukları zorlukların deprem bölgesinde karşılaştıklarından fazla olmasıdır. Deprem bölgesinde yaptıklarını bir fedakârlık olarak tanımlamayan eğilimde öne çıkan da bu işin benzerini her zaman yapıyor olmalarıdır. Bunun dışında bir katılımcı kendi güvenliğini sağlamış olmanın zorluklarla başa çıkmaya yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar kendi güvenliklerinin her koşulda öncelikli olduğunu görüşme sırasında sıklıkla dile getirmişlerdir. Medyaya yansıyan görüntülerde canlarını hiçe sayarak hareket ettikleri görülen maden işçileri bu gibi yarılsamaları, insanın kendi canının her koşulda öncelikli olduğunu ancak meslekî tecrübenin sağladığı öngörüyle kendini güvenceye aldığından emin olduğunda bu şekilde hareket edebileceği şeklinde açıklamışlardır. Dolayısıyla temel bir insani ihtiyaç^[65] olarak güvenliğin, kurtarma çalışmaları sırasında medyaya yansıyan istisnai durumlar dışında verimliliği artırıcı bir unsur olarak öne çıktığı görülmektedir.

[63] René Bekkers-Nan Dirk De Graaf, "Field of Education and Prosocial Behavior", *Marktdag Sociologie*, (2005); Çekin, "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Prososyal Davranış Eğilimleri Üzerine Nicel Bir İnceleme".

[64] Kant, *Pratik Usun Eleştirisi*.

[65] A. H. Maslow, "A theory of human motivation", *Psychological Review* 50/4 (1943), 370-396.

Katılımcıların önemli bir kısmı karşılaştıkları zorluklarla baş etmede sosyal mekanizmaları kullanmayı tercih etmişlerdir. Bunun ilk ve katılımcılar tarafından en çok tercih edilen adımı deprem bölgesine gitmeden önce madende birlikte çalıştığı ekip arkadaşıyla birlikte olmayı ve deprem bölgesinde bu beraberliğin sürmesini talep etmek olmuştur. Katılımcılar bu talebin bir sebebini yine kendi güvenliğini sağlamaya dayandırmış, “olası bir şiddet, baskı vs. durumunda birbirlerine sahip çıkabilmek” olarak ifade etmişlerdir. Diğer nedenleri ise birbirlerine moral vererek psikolojik destek sağlamak, üzüntüyü paylaşabilmek ve çalışırken arama kurtarma faaliyetlerinin birbirini tanıyan, çalışma şeklini bilen insanlar tarafından daha pratik yürütülebilmesini sağlamak olarak zikredilmiştir. Diğer taraftan katılımcıların ifade ettiği “depremzede yakınları tarafından kabullenilmek”, kişilerin sosyal onay alma ihtiyacının, yabancı oldukları bir bölgede, stres altında açığa daha çok çıktığını düşündürmektedir. Katılımcılar bunu, gösterdikleri özveri sayesinde kazandıklarını ifade etmektedir. Bir başka sosyal başa çıkma yolu olarak katılımcılar, depremedeler tarafından kendilerine ihtiyaç duyuluyor olmasını zikretmişlerdir. Çaresiz insana yardım edebilmenin kendilerini motive ettiğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde çaresiz bir insanın hayatını kurtarabilmek de katılımcıları ekip arkadaşlarıyla sağlıklı iletişim kurmak kadar motive eden bir faktör olmuştur. Katılımcılar bir insanın hayatını kurtardığında tüm yorgunlukların, güçlüklerin kaybolduğunu, tarif edilemez duygular yaşadıklarını ve ilk günkü enerjile çalışmaya devam edebilir hale geldiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmamızın bulguları madenciler özelinde prososyal davranışların motivasyonunda “biz” bilincinin, toplumsallık duygusunun, toplumsal görev ve vatan(-daşlık) görevi anlayışının önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla eğitimde ve özelde de ahlak/değer eğitiminde toplumsallık duygusunu güçlendirici çalışmaların artırılması, toplumsal bilinci yok sayan bireyselleşme eğilimlerinin ahlaka zarar verdiği bilinci ile hareket edilmesi gerekmektedir. Ayrıca inanç, vicdan ve empati duygusu prososyal davranışları destekleyen önemli bir güç olarak belirginleşmektedir. Eğitimde bunların desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Çalışmanın ortaya koyduğu en dikkat çekici sonuçlardan birisi ise etik değerler ile profesyonellik birleştirilebildiğinde en stresli durumlarda dahi iş görme motivasyonundaki artıştır. Bu durum tüm eğitim ve iş alanlarında iş etiğini profesyonellelikle birleştiren bir anlayışın desteklenmesinin önemli olduğunu göstermektedir. Sınırlı bir örnekleme sahip çalışmamız sonucunda genelde kriz ve afet durumlarında insan davranışını anlama ve özelde de prososyal davranışların doğasını isabetli okuyarak kamu politikası oluşturma amacına yönelik veri sağlayacak daha kapsamlı araştırmalar yapmaya ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmanın Tasarlanması (Design of Study): FK(%50), HM(%50)

Veri Toplanması (Data Acquisition): FK(%50), HM(%50)

Veri Analizi (Data Analysis): FK(%50), HM(%50)

Makalenin Yazımı (Writing Up): FK(%50), HM(%50)

Makalenin Gönderimi ve Revizyonu (Submission and Revision): FK(%50), HM(%50)

KAYNAKÇA

- Ata, Samet-Artan, İsmihan Zeliha. "Adolescent Prosociality Scale: Validity and Reliability Study". *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health* 28/1 (26 Şubat 2021), 38-44. <https://doi.org/10.4274/tjcamh.galenos.2020.14632>
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Batson, C. Daniel. "How social an animal? The human capacity for caring". *American Psychologist* 45/3 (1990), 336-346. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.45.3.336>
- Bekkers, René-De Graaf, Nan Dirk. "Field of Education and Prosocial Behavior". *Marktdag Sociologie*.
- Blasi, Augusto. "Emotions and Moral Motivation". *Journal for the Theory of Social Behaviour* 29/1 (1999), 1-19. <https://doi.org/10.1111/1468-5914.00088>
- Carlo, Gustavo vd. "Sociocognitive and Behavioral Correlates of a Measure of Prosocial Tendencies for Adolescents". *The Journal of Early Adolescence* 23/1 (01 Şubat 2003), 107-134. <https://doi.org/10.1177/0272431602239132>
- Cevizci, Ahmet. *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.
- Çıladır, Sina. *Zonguldak havzasında işçi hareketlerinin tarihi, 1848-1940*. Ankara: Yeraltı Maden-İş Yayınları, 1977.
- Çalık, Temel vd. "İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalık Statülerinin Okul İklimi, Sosyol Davranışlar, Temel İhtiyaçlar ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 15/60 (01 Ocak 2009), 555-576.
- Çekin, Abdulkadir. "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sosyol Davranış Eğilimleri Üzerine Nicel Bir İnceleme". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/28 (2013), 34-45.
- "Çiftçilikten Soma Katliamı'na giden süreç: Çizmelerimi çıkarayım mı?" <https://www.gazeteduvar.com.tr/ciftcilikten-soma-katliamina-giden-surec-cizmelerimi-cikarayim-mi-haber-1589832>.
- Demirkol, Melih. "Dini Bir Tutum Olarak Yardımseverlik". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2019), 211-232. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3594044>
- Dunfield, Kristen A.- Kuhlmeier, Valerie A. "Classifying Prosocial Behavior: Children's Responses to Instrumental Need, Emotional Distress, and Material Desire". *Child Development* 84/5 (2013), 1766-1776. <https://doi.org/10.1111/cdev.12075>
- Durkheim, Emile. *Toplumsal İş bölümü*. çev. Özer Ozankaya. İstanbul: Cem Yayınevi, 2014.
- Düzgüner, Sevd. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığım (Özgeçilim) Tanımı Ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Ereğli Kömür Havzasında Tatbik Edilecek Ücretli İş Mükellefiyeti Hakkında Karar, 4444 (27 Şubat 1940). <chrome-extension://efaidnbmnmbpcajpcgclefndmkaj/https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4444.pdf>
- Fabes, Richard A. vd. "Prosocial development". *Handbook of child psychology*. ed. Nancy Eisenberg. 646-718. John Wiley & Sons, Inc., 6. Basım, 2006.
- Güngör, Erol. *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. Ötügen Neşriyat, 1998.
- Güven, Tamer. "Zonguldak Közlu'da Kömür Madenciligi: İşletmecilik ve Çalışma Hayatı (1848-1921)". ed. Çeştepe, Hamza-Yıldırım, Kadir. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Hume, Hume. *Ahlak*. çev. Şimşek, Nil. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

- İşkollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2023 Ocak Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ. *Resmî Gazete* (Sayı: 32078). Ocak 2023, chrome extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.csgb.gov.tr/media/90468/ocak_2023-isci.pdf.
- Kant, Immanuel. *Pratik Usun Eleştirisi*. çev. İsmet Zeki Eyüboğlu. İstanbul: Say Yayınları, 1999.
- Kara, Murat. "Ereğli Kömür Havzası'nda II. Mükellefiyet Zorunlu Çalıştırma, 1940-1947". *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (2011), 411-435.
- Karadağ, Engin-Mutafçılar, İşıl. "Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 41-69.
- Karylowski, Jerzy. "Two Types of Altruistic Behavior: Doing Good to Feel Good or to Make the Other Feel Good". *Cooperation and Helping Behavior*. 397-413. New York: Elsevier, 1982.
- Kaymakcan, Recep-Meydan, Hasan. *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2020.
- Kılıç, Recep. "Ahlâki Temellendirme Problemi". *Felsefe Dünyası* 8 (1993), 67-78.
- Kılıç, Recep. "Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları". *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*. ed. Hüseyin Sarıoğlu. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.
- Kumru, Asiye vd. "Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal değişkenlerle ilişkisi". *Türk Psikoloji Dergisi* 19/54 (2004), 109-128.
- Maslow, A. H. "A theory of human motivation". *Psychological Review* 50/4 (1943), 370-396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Midlarsky, Elizabeth. "Helping as Coping". *Prosocial Behavior*. ed. Margaret S. Clark. 238-264. Review of Personality and Social Psychology, Vol. 12. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc, 1991.
- Narváez, Darcia-Lies, James. *Ethical motivation*. Alliance for Catholic Education Press at the University of Notre Dame, 2009.
- Oser, Fritz. "Models of Moral Motivation". *Handbook of Moral Motivation: Theories, Models, Applications*. ed. Karin Heinrichs-Terence Lovat. 7-27. Rotterdam: SensePublishers, 2013. <https://doi.org/10.1007/978-94-6209-275-4>
- Özeken, Ahmet. "Ereğli Kömür Havzası Tarihi Üzerinde Bir Deneme". *Journal of Istanbul University Law Faculty* 9/3-4 (1944), 516-563.
- Quataert, Donald. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Madenciler ve Devlet Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920*. çev. Azat Zana Gündoğan-Nilay Özak Gündoğan. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2009.
- Sunar, Lütfi. *TYAP Türkiye Çalışma Hayatı ve Meslekler Araştırması* (2020). <https://tyap.net/turkiye-calisma-hayati-ve-meslekler-arastirmasi>
- SGK, Sosyal Güvenlik Kurumu. *Veri Uygulaması*, <https://veri.sgk.gov.tr/>
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI, "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Devlet Üstün Fedakârlık Madalyası ve Nişanı Tevcih Töreni'ne katıldı". Erişim 06 Mart 2024. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/145892/cumhurbaskani-erdogan-devlet-ustun-fedak-rlik-madalyasi-ve-nisani-tevcih-toreni-ne-katildi>
- TMMOB Maden Mühendisleri Odası, *Madencilikte yaşanan iş kazaları raporu (2010-2020)*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://api.maden.org.tr/uploads/portal/resimler/ekler/f4e5d6912a_2079309069_ek.pdf
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Ücrete Dayalı Çalışan İstatistikleri* (Ocak 2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C3%9Ccretli-%C3%87a1%C4%B1%C5%9Fan-%C4%B0statistikleri-Ocak-2023-49359&dil=1>
- TTK, Türkiye Taşkömürü Kurumu. <http://www.taskomuru.gov.tr/>
- Yavuzer, Nurgül. "Bir Prososyal Davranış Kaynağı Olarak Özgeci Motivasyonun İlgili Alan Yazını Işığında Değerlendirilmesi". *HAYEF Journal of Education* 14/1 (02 Nisan 2017), 105-126.
- Yıldırım, Ali-Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2005.
- Yıldırım, Ali-Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.
- "'Koltuklar kirlenmesin' diye ayakta yolculuk yapan madenciler konuştu". Erişim 30 Ağustos 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/koltuklar-kirlenmesin-diye-ayakta-yolculuk-yapan-madenciler-o-anlari-anlatti/918146>
- "Madenciler binlerce hayat kurtardı". Erişim 30 Ağustos 2023. <https://www.konhaber.com/guncel/madenciler-binlerce-hayat-kurtardi-1902784h>
- "Madenciler enkazlarda 'domuz damı' yöntemiyle hayat kurtarıyor". Erişim 30 Ağustos 2023. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/madenciler-enkazlarda-domuz-dami-yontemiyle-hayat-kurtariyor,I-pp0TmQ8EGNd6gbhGxjCA>